

Aydın Qasimli

Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru

Bizim yazar

Zaman-zaman Aralıq dənizinə hakim olan dövlətlərin idarəsində olan Kipr adasında yerli əhalisi daha sonra xristianlığı qəbul edən Ortodoks (Pravoslav) xristian xalqı uzun zaman Katolik Venetsiya-nın idarəsində ağır basqı altında yaşa-

miş, hətta Ortodoks Arxiyepiskoplar vəzifəsindən kənarlaşdırılaraq sürgün edilmişlər. Bu ağır şərtlərdən əzab çəkən Kipr xalqı adından Arxiyepiskop Osmanlı sultanına müraciət edərək Kipri Osmanlı dövlətinə qatmağı xahiş etmişdir. Bu xahişi qəbul edən Sultan Süleyman Qanuni 1571-ci ildə əlli min şahid verərək Kipri fəth etmişdir. Türklərin adaya gəlişini sevinclə qarşılayan Ortodoks rumlar Türklərə kömək etmiş, hətta Venetsiya bayrağını endirərək yerinə Osmanlı bayrağını sancan da bir yerli rum olmuşdur. Kipri fəth edən Türklər oraya otuz min əsgər və 5720 ailə yerləşdirmişdir ki, indiki Kipr Türklərinin əcdadı işte bu köçmənlər və adada olan Türk əsgərləridir. Adanı fəth edən Türklər Ortodoks Arxiyepiskopu sürgündən qaytararaq Levkoşada öz vəzifəsi-nə təyin etmiş və İstanbul Patriarxına vermiş olduğu bütün imtiyazları ona da vermiş, beləliklə, Arxiyepiskopu Kipr rum Ortodoks xalqının lideri etmişdir. Bu liderlik 15 iyul 1974-cü ilə -yəni Yunanıstanın zabitləri və EOKAB terrorizmi təşkilatının Arxiyepiskop Makariosun ölkədən qovana qədər davam etmişdir.

Bütün xristian dünyasının birləşərək Osmanlı İmperatoluğunu çökdürmək istəyi nəhayət, 1878-ci ildə rus ordularının Boğazlara qədər yaxınlaşması Osmanlı İmperatoluğunu Batum, Qars və Ərdəhanı ruslardan geri almaq müqabilində Kipr adasının müvəqqəti olaraq İngiltərəyə verilməsinə razı oldu. İngilislər Kipri keçici olaraq Türklərdən Türklərdən alınca ilk olaraq Türk məmurlarını işlərindən uzaqlaşdıraraq yerlərinə yunan təyin etdilər. Bu vəziyyət Kipr Türklərini getdikcə zor duruma salır və nəticədə adada Türklərin sayı azalmağa başlayır. Bundan istifadə edən yu-

nanlar Kiprin Yunanıstanla birləşdirilməsi üçün fəaliyyətə başlayırlar. Həyatət, Türkiyənin Birinci Dünya Müharibəsində Almanyanın tərəfində olması və hər ikisinin Antanta tərəfindən məğlub duruma düşməsi İngiltərənin 5 noyabr 1914-

belə bir haqqın Kipr Türklərinə də verilməsini BMT-dən rəsmən tələb edir.

Vəziyyətin belə şəkli aldığı görün Yunanıstan Kiprin Yunanıstanla birləşdirilməsi üçün məsələnin müzakirə edilməsini İngiltərədən tələb edir. Lakin bu tələb rədd edilir.

Yunanıstan BMT və İngiltərədən rədd cavabı alınca Makariosun təklifinə uyaraq məsələ-

və ardınca 19 fevral 1959-cu ildə imzalanmış "London" andlaşmaları ilə Müstəqil Kipr Respublikasının yaranması və Kipr Türklərinin bu Cümhuriyyətin statuslu qurucu ortağı olması rəsmən təsdiq edilir.

Kipr Türkləri və Kipr rumlarından ibarət bərabər statuslu Kipr Cümhuriyyəti 16 avqust 1960-cı ildə rəsmən elan olunur.

dərək qətlam təşkil edir. Tarixdə qanlı "Hoel hadisələri" kimi qeyd edilən bu qətlamda 92 Kipr Türkü öldürülmüş, 475 nəfər yaralanmış, xeyli Türk itgin düşmüş, otuz min Türk qaçqın vəziyyətinə salınmış, 103 Türk kəndi yerlə yeksan edilmişdir. Vəziyyətin ağır olduğunu nəzərə alan BMT 4 mart 1964-cü ildə qərar verərək Kiprə BMT sülh qüvvəsi göndərir.

Kıbrısın dünəni, bu günü və sabahı

ni silah gücünə həll etmək məqsədi ilə EOKA adlı terror təşkilatı yaradır və onu silah-sursatla təmin edərək "Hər nə bahasına olursa-olsun, ilhaqı gerçəkləşdirmək" üçün EOKA andı içdirilir.

Bu təşkilat 1955-58-ci illərdə yüzlərlə Türkü qətlə yetirir, altı min Türk qaçqın vəziyyətinə düşür.

Vəziyyətin çıxılmaz olduğunu gören Kipr Türkləri canlarını və mallarını qorumaq, müdafiə olunmaq üçün təşkilatlanmaq ehtiyacı duyur və 1 avqust 1958-ci ildə Kipr Türk Müqavimət Təşkilatını (TMT) yaradır. Bunun nəticəsi olaraq İngiltərə hökuməti Kiprdə vəziyyəti tənzimləmək üçün bir Anayasa hazırlayır və tarixdə bəlli "Maks-Millan planı"nı tərtib edərək rum-yunan tərəfinə təqdim edir.

Bu Cümhuriyyətdə cümhurbaşbaşıqanı yardımçısı, on bakanlardan üçü, Təmsilçilər Məclisi üzvlərinin 30 faizi, hər sahə üzrə məmurların 30 faizi Türklərdən olur.

Türklər azınlıq yox, rumlarla bərabər statuslu xalq kimi qəbul edilir ki, bu da Kiprli rumları təmin etmir və Makarios Anayasaya on üç maddədən ibarət təklif hazırlayıb 30 noyabr 1963-cü ildə Kipr Türk liderliyinə, qarant dövlətlər olan Türkiyə, İngiltərə və Yunanıstana təqdim edir.

Kipr Türk liderliyi dərhal, Türkiyə isə 6 dekabr 1963-cü ildə bu təklifləri rədd edir. Bu on üç maddəlik təkliflər Kipr Türklərinin veto haqqı daxil, Türklərə tanınmış olan bütün haqları aradan qaldırır və Kipr Türklərinin bir xalq yox, bir azınlıq kimi tanınmasını tələb edir.

Silah gücü ilə hökuməti tamamilə ələ alan Makarios Kipr Türklərinin bütün haqlarını qəsb edərək Bakanlar Kurulu və Təmsilçilər Məclisini tamamilə rumlaşdırmışdır. Beləliklə, "Qeyri-qanuni Kipr Rum hökuməti" ortaya çıxır. Bu gün də bu vəziyyət davam etməkdədir.

Məsələyə çözümlə bulmaq məqsədi ilə İngiltərə 15 yanvar 1964-cü ildə Londonda bir toplantı keçirmiş, lakin heç bir nəticə əldə edə bilməmişdir. Daha sonra BMT Təhlükəsizlik Şurası 17 fevral 1964-cü ildə məsələni müzakirə etmiş, fəqət heç bir sonuca ulaşma bilməmişdir. Əksinə, Makarios qərb ölkələrinə təzyiç göstərmək məqsədi ilə Sovet Rusiyası ilə əlaqəyə girərək, "Mülkü aviasiya" müqaviləsi bağlayır və əvəzində Rusiya və Çexoslovakiya BMT-də Ma-

Vəziyyətin çıxılmaz

olduğunu gören Kipr Türkləri canlarını və mallarını qorumaq, müdafiə olunmaq üçün təşkilatlanmaq ehtiyacı duyur və 1 avqust 1958-ci ildə Kipr Türk Müqavimət Təşkilatını (TMT) yaradır. Bunun nəticəsi olaraq İngiltərə hökuməti Kiprdə vəziyyəti tənzimləmək üçün bir Anayasa hazırlayır və tarixdə bəlli "Maks-Millan planı"nı tərtib edərək rum-yunan tərəfinə təqdim edir...

Yunanıstana birləşdirilməsinə 90 faizlik "hə" cavabı almışsa da Türkiyə və İngiltərə bu saxta seçkini tanımamışdır.

Vəziyyəti belə gören Yunan heyəti 1952-ci ildə Kipr yunanlarının öz müqəddəratını təyin etməsini Birləşmiş Millətlər Təşkilatından tələb etmişdir. Buna qarşılıq Türk heyəti də

Lakin rum-yunan tərəfi hər iki sənədi rədd edir. Maks-Millan planında nəzərdə tutulan Türkiyə təmsilçisinin Kiprdə rəsmi fəaliyyətə başladığını gören rum-yunan tərəfi adanın ikiye bölünməsi təhlükəsini hiss edib müqavilə bağlamağa məcbur oldu. Tarixdə 11 fevral 1959-cu ildə imzalanmış "Zürih"

Makarios bu təkliflərə tərəfdar toplamaq üçün Moskva və əlaqədar dövlətlərə gedərək dəstək alır və Birləşmiş Millətlər Təşkilatından lehinə üçdə iki səs almağa müvəffəq olur.

Bununla kifayətlənməyən Makarios EOKA təşkilatı ilə Kiprdəki yunan alayını Kipr Türklərinə qarşı hərəkətə yönəl-

karios leyhinə səs verir.

Makarios həmçinin tabeliyində olan hərbi qüvvələrə 5000 nəfərlik "Xüsusi Polis Dəstəsi" də əlavə edərək Çexoslovakiyadan silah satın alır və bu silahlar rus təyyarələri ilə Kiprə gətirilir.

Bütün bunlar azmış kimi Makarios Kipr Türklərinə dövlət büdcəsindən ayrılan 30 faizlik ödənişi kəsib rumlara aşağı faizli kreditlər verərək Kipr Türklərini tamamilə müflisləşdirir. Rumların işə inkişafına şərait yaradır. Makarios hətta Beynəlxalq təşkilatlardan aldığı yardımlardan da Kipr Türklərinə pay verməmiş, Türkiyə tərəfindən və Qırmızı Aypara cəmiyyətinə edilən yardımlardan belə Kipr Türklərindən vergilər almışdır.

(ardı gələn sayımızda)